

I. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

ОСОБИСТІТЬ І СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Валерій Пічурін

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна

Анотація

В статті изложены результаты авторского исследования проблемы формирования личности в процессе физкультурной деятельности и занятий спортом. Приведены данные относительно особенностей личности студентов-спортсменов, представителей таких видов спорта как футбол и лёгкая атлетика.

Abstract

There are results of author's research of a person's forming in the process of physical-training and sport activities in this article. The facts about some peculiarities of a student-sportsman's person, footballers and athletes are represented.

Постановка проблеми. Головне завдання, яке нині стоїть перед системою народної освіти, – сформулювати особистість людини а не тільки і не стільки те, щоб дати їй певні знання і виробити в неї корисні навички і вміння. Свій вклад щодо вирішення цього завдання має здійснювати і фізичне виховання, потенціал якого суттєвий. Він пов'язаний з тим, що фізичне виховання, спорт, являють собою емоційну, в багатьох випадках особистісно-значущу сферу діяльності людини.

Мета дослідження. Метою роботи є вивчення впливу на особистість фізкультурної діяльності і занять спортом.

Завдання дослідження.

Задачами дослідження є:

1. Здійснення аналізу проблеми формування особистості людини в процесі занять фізичною культурою і спортом.
2. Дослідження особливостей особистості студентів-спортсменів, представників різних видів спорту.

Методи дослідження. Головними методами дослідження були: теоретичний аналіз, метод експертних оцінок, спостереження, методи математичної статистики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В психології вивчення особистості завжди було і продовжує залишатись однією із найбільш важких проблем. Аналіз дозволяє зробити такі висновки:

1. Існує багато визначень особистості, кожне з яких робить акцент на тих чи інших сторонах її

розвитку [3, 4]. Найбільш вдалим, на наш погляд, виявилось те, що було дане Г.Олпортом: «Особистість – це динамічна організація тих психофізіологічних систем в індивідуумі, які визначають своєрідні для нього поведінку і мислення» [1].

2. Незалежно від визначення, особистість є досить вираженим феноменом. Вона не тільки проявляється в тому, як людина поводить себе або що вона відчуває при міжособистісному спілкуванні, але й визначає характерний індивідуальний стиль поведінки в широкому спектрі ситуацій.
3. Два головних підходи при описі особистості – це використання якостей (характеристик, рис) особистості і типології. Якістю особистості називають тривало існуючу характеристику, яка проявляється в поведінці індивіда в різних ситуаціях. Описати якість пунктуальності означає відмітити схильність людини з'являтися вчасно на роботі, на тренуванні і т.д. Якість характеризує поведінку людини в більшій чи меншій мірі. Ми називаємо людину пунктуальною не тому, що вона точна до секунди в усіх можливих обставинах, а коли вона пунктуальна в порівнянні з іншими людьми. Говорячи про якість особистості, ми, таким чином, співставляємо її з межами прояву цієї якості у різних людей (від досить вираженого прояву до досить малого). Тип

служить позначенням комплексу окремих рис в припущенні, що загальноновизнаний комплекс характеристик особистості існує в дійсності. Запропоновано багато різних типологій. Деякі з них підкреслюють роль однієї провідної якості, яка організує навколо себе всі інші характеристики. Інші акцентують увагу на певній комбінації якостей.

4. Якість (характеристика, риса) особистості це тривало існуюча і стабільна риса, яка проявляється в великому розмаїтті ситуацій. Якості особистості можуть проявлятися на різних рівнях і їх треба розрізняти. Одні якості легко спостерігати і тому легко фіксувати – вони є поверхневими. Інші якості є глибинними, прихованими.
5. Існує велика кількість типологій особистості. Належність до типу носить відносний характер. Слід пам'ятати, що кожна людина чимось схожа на всіх, чимось на деяких і чимось не схожа ні на кого.
6. Типології критикувались за введення ними чітких меж типів. В сучасних дослідженнях типи розглядаються як групи індивідів, які об'єднані по кількох, які безперервно змінюються параметрах.

Зараз досить поширеною є концепція виділення особливостей особистості у представників різних видів спорту і в рамках конкретного виду спорту у спортсменів різного рівня майстерності. Однак серед дослідників повної однастайності з цього питання поки немає.

Вважається, що участь у спортивних змаганнях призводить до зміни особистісних чинників в кращу або гіршу сторону. Одні дослідники вважають, що спорт дозволяє спортсмену скоригувати за соціально-прийнятними нормами свої природні агресивні спрямування, допомагає йому сформуванню характеру, вчить умінню змагатись, сприяє розвитку здатності до лідерства, духу чесної спортивної

боротьби. Інші дослідники вважають навпаки, що спорт підсилює ворожість, сприяє формуванню прагнення перемогти любою ціною, роздуває самолюбівання, яке інколи виходить за межі всякої реальності, і в цілому несприятливо впливає на розвиток особистості. Бракує експериментальних даних з цієї проблеми і тому не можна зробити якісь широкі узагальнення.

Коли в дослідженнях приходять до висновку, що спортсмени і не спортсмени мають свою специфіку характеристик особистості, важко бути впевненим, в якій мірі: а) ці відмінності існували до систематичних занять спортом; б) ці відмінності були спричинені впливом фізичних вправ або їх відсутністю; в) ці дві групи чинників взаємодіють між собою. Враховуючи обмеженість сучасних експериментальних даних і труднощі, що пов'язані з аналізом самої проблеми, важко з повною впевненістю зробити висновок про конкретний вплив занять спортом на особистість спортсмена. Можна припустити, що спортсмен, вирішивши займатись даним видом спорту, стає потім майстром в ньому завдяки (почасти) особливостям своєї особистості, які він привносить в ту чи іншу ситуацію. Спорт і можливість самореалізації повинні бути сумісними з особливостями особистості людини.

Можна припустити також зміни особистості спортсмена в залежності від активності занять і змісту обраного виду спорту. Напружені заняття спортом на протязі тривалого часу повинні здійснити якийсь вплив (поганий чи хороший) на особистість. Крім того, оскільки більшість характеристик особистості формуються в молодому віці, вік учасника є ще одним чинником. Юні спортсмени більш чутливі і сприйнятливі до зовнішніх впливів. У них менше стійких реакцій поведінки, ніж у зрілих спортсменів.

Оскільки на людину впливає багато чинників оточуючого середовища, то було б також спрощен-

ням приписувати зміни окремих характеристик особистості одним тільки заняттям спортом.

Ще одне питання: «Чи існує різниця характеристик особистості у спортсменів, що займаються різними видами спорту?» Розгляд можливих відмінностей між людьми, які займаються різними видами спорту, є більш простим завданням ніж визначення впливу спорту на особистість.

Ще одне питання. Існує думка, що спортсмени відрізняються характеристики їх особистості не тільки в залежності від обраного ними виду спорту, але й в залежності від функцій, які ними виконуються, або амплуа, всередині самого виду спорту. Не виключено, що спортсмени мають відмінності особистості, які обумовлені ігровим амплуа або характером дій, що вони виконують, але переконливих даних на користь цього припущення поки що немає.

Гіпотеза дослідження. В своїй роботі ми виходили з припущення, що характерні якості особистості у спортсменів існували ще до занять спортом. Спорт, як сфера самореалізації, обирається людиною в випадку його співвідносності з особливостями її особистості. У студентів-спортсменів, представників різних видів спорту, є як тотожності так і відмінності характеристик особистості.

Організація дослідження. Для перевірки цього припущення ми зробили спробу експериментально перевірити показники прояву якостей особистості у студентів-спортсменів, представників таких видів спорту як футбол і легка атлетика. В експериментальній частині роботи було емпірично перевірено, чи співпадають прояви якостей особистості студентів-спортсменів із вищезгаданих груп. Для цього використовувався метод експертних оцінок. В якості експертів були задіяні тренери спортсменів.

Для того, щоб зробити роботу експертів більш продуктивною,

Рівні прояву чинників особистості у студентів-спортсменів (спеціалізація футбол) N=25

Чинники особистості	Рівень прояву	Високий (позитивний полюс)	Середній	Низький (негативний полюс)
А Афектотімія (сердечність, доброта) – Сизотімія (обособленість, відчуженість)		52%	40%	8%
В Високий інтелект (розумний) – Низький інтелект		40%	40%	20%
С Сила Я (емоційна стійкість) – Слабкість Я (емоційна нестійкість)		52%	24%	24%
Е Домінантність (наполегливість, напористість) – Конформність (покірність, залежність)		76%	24%	0%
Ф Сургенсія (безпечність) – Десургенсія (стурбованість)		32%	48%	20%
Г Сила «Зверх Я» (висока совість) – Слабкість «Зверх Я» (недобросовісність)		84%	16%	0%
Н Пармія (сміливість) – Тректія (нерішучість)		76%	24%	0%
І Премсія (м'якосердечність, ніжність) – Харрія (суворість, жорстокість)		8%	32%	60%
Л Протенсія (недовірливість) – Алаксія (довірливість)		16%	16%	68%
М Аутія (мрійливість) – Праксернія (практичність)		0%	16%	84%
Н Проникливість, розважливність – Наївність, простота		84%	16%	0%
О Гіпотімія (схильність до почуття провини) – Гіпертімія (самовпевненість)		4%	24%	72%
Q1 Радикалізм (гнучкість) – Консерватизм (ригідність)		48%	48%	4%
Q2 Самодостатність (самостійність) – Соціабельність (залежність від групи)		60%	28%	12%
Q3 Контроль бажань (високий самоконтроль поведінки) – Імпульсивність (низький самоконтроль поведінки)		60%	16%	24%
Q4 Фрустрируваність (напруженість) – Нефрустрируваність (розслабленість)		8%	48%	44%

нами була розроблена спеціальна таблиця, в якій реєструвалась міра прояву якостей особистості студента-спортсмена. Для створення таблиці були використані 16 чинників особистості виділених Р.Кеттелом [2]. Експертам пропонувалось оцінити за п'ятибальною шкалою (від 0 до 5) міру вираженості рис особистості у студентів. **Завдання** дослідження вимагали визначення рівня прояву кожної із запропонованих якостей особистості. При визначенні такого рівня враховувались їх кількісні і якісні показники. Критерії прояву передбачали позитивний, негативний і нейтральний рівень прояву запропонованих для оцінки характеристик особистості.

В експериментальному дослідженні приймали участь 50 студентів-спортсменів ДНУЗТ ім. акад. В.Лазаряна спортивна спеціалізація яких футбол (25 чоловіків) і легка атлетика (25 чоловіків). Результати зведені, узагальнені і представлені в таблицях 1 і 2.

Обговорення результатів дослідження. Наведені в таблиці дані показують високий рівень співпадіння проявів якостей особистості у зазначених груп спортсменів з таких чинників особистості як: «сила «Зверх Я» – слабкість «Зверх Я», «аутія – праксернія», «проникливість, розважливність – наївність, простота», «радикалізм – консерватизм», «самодостатність – соціабельність».

В той же час видно і суттєві відмінності по таких показниках як: «афектотімія – сизотімія» (у легкоатлетів вони вищі), «сила Я – слабкість Я» (у легкоатлетів вищі), «домінантність – конформність» (вищі показники у футболістів), «сургенсія – десургенсія» (вищі показники у футболістів), «пармія – тректія» (вищі показники у футболістів), «премсія – харрія» (вищі показники у легкоатлетів), «протенсія – алаксія» (вищі показники у легкоатлетів), «гіпотімія – гіпертімія» (вищі показники у легкоатлетів), «контроль

бажань – імпульсивність» (вищі показники у легкоатлетів), «високий інтелект – низький інтелект» (вищі показники у легкоатлетів), «фрустрируваність – нефрустрируваність» (вищі показники у футболістів).

У проведеній експериментальній роботі було зафіксовано й інші цікаві факти. Деякі із студентів-

спортсменів, що потрапили до вибірки, демонстрували суттєве відхилення від загальної тенденції сформованості таких чинників як «домінантність – конформність», «сила «Зверх Я» – слабкість «Зверх Я», «премсія – харрія», «аутія – праксернія», «гіпотімія – гіпертімія» у представників своєї групи. Їх показники були суттєво

Таблиця 2.

**Рівні прояву чинників особистості у студентів-спортсменів
(спеціалізація легка атлетика) N=25**

Чинники особистості	Рівень прояву	Високий (позитивний полюс)	Середній	Низький (негативний полюс)
А Афектотімія (сердечність, доброта) – Сизотімія (обособленість, відчуженість)		80%	20%	0%
В Високий інтелект (розумний) – Низький інтелект		60%	40%	0%
С Сила Я (емоційна стійкість) – Слабкість Я (емоційна нестійкість)		32%	68%	0%
Е Домінантність (наполегливість, напористість) – Конформність (покірність, залежність)		64%	20%	16%
Ф Сургенсія (безпечність) – Десургенсія (стурбованість)		0%	36%	64%
Г Сила «Зверх Я» (висока совість) – Слабкість «Зверх Я» (недобросовісність)		84%	16%	0%
Н Пармія (сміливість) – Тректія (нерішучість)		36%	48%	16%
І Премсія (м'якосердечність, ніжність) – Харрія (суворість, жорстокість)		48%	32%	20%
Л Протенсія (недовірливість) – Алаксія (довірливість)		0%	52%	48%
М Аутія (мрійливість) – Праксернія (практичність)		0%	24%	76%
Н Проникливість, розважливість – Наївність, простота		68%	32%	0%
О Гіпотімія (схильність до почуття провини) – Гіпертімія (самовпевненість)		0%	68%	32%
Q1 Радикалізм (гнучкість) – Консерватизм (ригідність)		48%	52%	0%
Q2 Самодостатність (самостійність) – Соціабельність (залежність від групи)		64%	36%	0%
Q3 Контроль бажань (високий самоконтроль поведінки) – Імпульсивність (низький самоконтроль поведінки)		84%	16%	0%
Q4 Фрустрированість (напруженість) – Нефрустрированість (розслабленість)		0%	84%	16%

нижчими або вищими. В той же час на рівні їх спортивної майстерності це негативно не позна-

чилось. Спостереження показало, що вони компенсують бажані, але недостатньо сформовані у них

якості іншими.

Висновки. Отримані дані, дозволяють також зробити ряд висновків:

1. Чоловіки-спортсмени (як легкоатлети так і футболісти) характеризуються в цілому високими показниками за такими чинниками особистості як «домінантність – конформність», «сила Я – слабкість Я», «сила «Зверх Я» – слабкість «Зверх Я», «пармія – тректія», «проникливість, розважливість – наївність, простота», «самодостатність – соціабельність», «контроль бажань – імпульсивність».
2. В цілому, під час спостереження, студенти – спортсмени проявляли високу екстраверсію, емоційну стійкість, напористість, впевненість у собі і здатність переносити стрес.
3. У студентів-спортсменів, представників таких видів спорту як футбол і легка атлетика, є як співпадіння так і відмінності показників характеристик особистості.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Allport G.W. (1961) Pattern and growth in personality. New York: Holt, Rinehart and Winston.
2. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л.Ф.Бурлачук, С.М.Морозов. – Киев: Наук. думка, 1989.- С. 158 – 159.
3. Холл Келвин С. Теории личности / Холл Келвин С., Линдсей Гарднер. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 592 с.
4. Хьелл Л. Теории личности / Хьелл Л., Зиглер Д. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 608 с.

